

УДК 330.341.1

Христенко Г.М.

кандидат економічних наук, доцент,

Відокремлений підрозділ

Національного університету біоресурсів і природокористування України
«Бережанський агротехнічний інститут»

ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ІННОВАЦІЙ

EVOLUTION OF GOING NEAR DETERMINATION
OF ESSENCE OF INNOVATIONS

АНОТАЦІЯ

Розглянуто загальні положення, досягнення та основні праці вчених у сфері інновацій від класиків економічної теорії до сучасників. Узагальнено сутність та особливості економічної категорії «інновація». Запропоновано авторський підхід до визначення інновацій як економічної категорії.

Ключові слова: інновація, нововведення, зміна, процес, результат, новизна.

АННОТАЦИЯ

Рассмотрены общие положения, достижения и основные работы ученых в сфере инноваций и инновационного развития от классиков экономической теории до современников. Обобщены сущность и особенности экономической категории «инновация». Предложен авторский подход к определению инноваций как экономической категории.

Ключевые слова: инновация, нововведения, изменение, процесс, результат, новизна.

ANNOTATION

Generals, achievements and basic works of scientists, are considered in the field of innovations and innovative development from the classics of economic theory to the contemporaries. Essence and features of economic category are generalized «innovation». The author going is offered near determination of innovations as economic category.

Keywords: innovation, invention, change, process, result, novelty.

Постановка проблеми. Інновація є рушієм соціально-економічного прогресу, виступає втіленням сучасних підходів у теорії та практиці господарювання, забезпечуючи кількісне зростання з підвищенням якісних показників економічного розвитку, збільшення обсягів виробництва з підвищенням його ефективності.

Інноваційна ситуація, яка склалася в Україні, характеризується, з одного боку, появою нових відкриттів і науково-технічних розробок, а з іншого – недостатнім рівнем нововведень у реальну практику виробництва через складний фінансовий стан сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям у дослідженні поняття інновацій та проблеми інноваційного розвитку стали праці зарубіжних учених-економістів Л. Водачек, О. Водачкова, П. Друкера, Б. Санто, Р. Солоу, Ш. Тацуно, Б. Твісса, М. Хучек, Й. Шумпетера.

Вагомий внесок у дослідження особливостей інноваційних процесів в Україні зробили відомі українські вчені: О.М. Алімов, В.Ф. Бесєдін, А.С. Гальчинський, В.П. Галушко, В.М. Геєць,

О.Д. Гудзинський, О.І. Дацій, М.В. Зубець, С.М. Кваша, О.В. Крисальний, П.А. Лайко, А.І. Сухоруков, В.М. Трегобчук та ін. Однак залишаються дискусійними та потребують продовження досліджень багато аспектів визначення інновації як економічної категорії.

Метою дослідження є узагальнення та уточнення економічної сутності інновацій, представлено авторське визначення поняття «інновація».

Виклад основного матеріалу. Теоретичні проблеми розвитку інноваційних процесів завжди посідали вагоме місце в системі наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних учених. Інновації є матеріальною основою підвищення ефективності виробництва, якості та конкурентоспроможності продукції, зниження витрат і виступають найважливішою умовою економічного зростання на якісно новій основі. Інноваційний потенціал формує здатність підприємств конкурувати на внутрішньому та зовнішньому ринках і допомагає уникнути економічної кризи.

У вітчизняній науці щодо розвитку суспільного виробництва тривалий час використовувався термін «науково-технічний прогрес». Світова практика для позначення якісних змін у виробництві використовує термін «інновація» або «нововведення».

Варто зазначити, що у науковій літературі немає однозначного визначення поняття «інновація». Якщо прийняти до уваги те, що слово «інновація» є похідним від латинського «novo», що означає змінювати, оновлювати, то під інновацією варто розуміти процес змін, оновлення [1, с. 9]. Наприклад, угорський економіст Б. Санто визначив інновацію як «такий суспільно-технічно-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів приводить до створення кращих, за своїми властивостями виробів, технологій та у випадку, якщо вони орієнтуються на економічну вигоду, на прибуток; їх поява на ринку може приносити додатковий успіх» [2, с. 83].

Однак більш поширеним є погляд, згідно з яким за основу беруть переклад поняття «нововведення» як innovation, тобто «введена новація». Отже, цим терміном називають об'єкти впровадження (наприклад, за Е. Роджерсом,

«нововведення – це ідея, практика або продукт, що сприймаються як нові» [1, с. 9]). Американський економіст П. Лемер тлумачив інновацію як «новий продукт або послугу, спосіб їх виробництва, новацію в організаційній, фінансовій, науково-дослідній та інших сферах, будь-яке вдосконалення, яке забезпечує економію витрат або створює умови для неї» [1, с. 9].

Поняття «інновація» вперше з'явилося в роботах культурологів ще у XIX столітті й означало введення певних елементів однієї культури в іншу.

Узагальнивши теоретичні дослідження, розпочаті українським вченим-економістом світового рівня Михайлом Туган-Барановським, австрійський вчений Йозеф Шумпетер на початку XX століття вперше ввів у науковий обіг терміни «нові комбінації» та «інноваційний процес». У праці «Теорія економічного розвитку» (1911 р.) він визначає п'ять типів нових комбінацій змін або інновацій [3, с. 159]:

- 1) виробництво нового продукту чи відомого продукту в новій якості;
- 2) впровадження нового методу виробництва;
- 3) освоєння нового ринку збуту;
- 4) залучення для виробничого процесу нових джерел сировини;
- 5) проведення реорганізації (уведення нових організаційних форм).

Таким чином, предметом цих змін можуть бути: продукти, технологічні процеси, сировина, організація виробництва та нові ринки збуту.

Шумпетер Й. визначив інновації як нові комбінації змін у розвитку виробництва і ринку [3, с. 320-322].

Слід зазначити, що з розглянутих позицій інновація виступає не як результат наукової діяльності, а як результат, що знайшов певне застосування в суспільному виробництві.

Аналіз економічної літератури свідчить, що, виходячи із цілей і специфіки досліджуваного об'єкта, існує щонайменше два підходи до визначення сутності інновації. Низка учених і фахівців стверджують [4; 5], що інновація – це ідея, практика чи продукт, що сприймаються індивідом як нові. На думку А. Томпсона та інших учених [6; 7], інновацією є генерування, прийняття і впровадження нових ідей, процесів, продуктів і послуг. Тобто в одному випадку інновація – це результат творчого процесу у вигляді нової продукції (техніки), технології, методу тощо, в іншому – процес введення нових виробів, елементів, підходів, принципів замість існуючих.

Прихильником першого підходу щодо визначення інновації є Р.А. Фатхутдінов, який розуміє її як «кінцевий результат упровадження нововведення з метою зміни об'єкта управління й одержання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного чи іншого виду ефекту» [8, с. 17]. Дещо іншою є думка Г.Д. Ковальова, який зазначає, що інновація –

це «кінцевий результат інноваційної діяльності, у процесі якої створюються (купуються) і використовуються нововведення» [9, с. 33].

Багато дослідників вважають, що інновації варто розглядати як процес зміни стану об'єкта (системи). Зокрема, чеський учений Ф. Валента визначає поняття «інновація» як «зміни в первісній структурі виробничого організму, тобто як перехід його внутрішньої структури до нового стану» [10, с. 21]. Даним визначенням інновації цей автор певним чином уточнює «нові комбінації» Й. Шумпетера, оскільки зміна первісної структури виробничого організму може бути пов'язана з кожним із п'яти типів нових комбінацій.

Словацькі економісти Л. Водачек і О. Водачкова під інновацією розуміють «цільову зміну у функціонуванні підприємства як системи» [10, с. 23]. У свою чергу Ю.В. Яковец стверджує, що інновації є «якісними змінами у виробництві» [11, с. 95], а А.І. Пригожин визначає нововведення як «цілеспрямовану зміну, що вносить у середовище впровадження (організацію, поселення, суспільство тощо) нові відносно стабільні елементи. Нововведення – ... процес, тобто перехід деякої системи з одного стану в інший» [12, с. 29].

Більш змістовним у цьому плані є, на нашу думку, визначення В.Н. Лапіна, що нововведення або інновація – це «комплексний процес створення, поширення і використання нового практичного засобу (нововведення) для нової (чи для кращого задоволення уже відомої) суспільної потреби, одночасно це є процес сполучених з даним нововведенням у тій соціальній і речовинній сфері, у якій відбувається його життєвий цикл» [13, с. 23]. Безперечно, з даним твердженням російського вченого є всі підстави погодитися.

Лаконічним, але змістовним варто вважати визначення інновацій польським економістом М. Хучеком, який трактує їх як «зміни в техніці, технології, організації, екології, економіці, а також соціальному житті підприємства» [14, с. 67].

Особливий підхід до визначення інновацій у П.Ф. Друкера, який вважає, що інновація – це особливий засіб підприємців, за допомогою якого вони досліджують зміни, що мають місце в економіці та суспільстві, з метою використання їх у бізнесі чи в різних сферах обслуговування [15, с. 5].

Подальше вивчення цього питання свідчить, що низка авторів розглядають інновації як новий додаток наукових і технічних знань, які забезпечують успіх на ринку. Так, Б. Твісс вважає, що інновація є «процес, у якому винахід чи ідея набуває економічного змісту» [7, с. 36]. Тобто винахід стає нововведенням, якщо сприймається ринком. Американські вчені інтерпретують нововведення як складну систему, за допомогою якої ідея або винахід перетворюється в комерційну реальність. Інновація розгляда-

ється як успішне впровадження продукту або послуг на ринок або в економіку. За твердженням Ш. Тацуно, у західному розумінні інновація «відноситься до застосування ідеї, що веде, у кінцевому рахунку, до зростання прибутку чи збільшення обслуговування» [16, с. 297].

Низка економістів, зокрема Т. Морозов [17; 18], під інноваціями розуміють «прибуткове використання новацій у вигляді нових технологій, видів продукції, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного чи іншого характеру».

Варто наголосити, що в багатьох визначеннях інновацій відсутня конкретизація мети їхнього впровадження. Окремі автори вважають, що метою інноваційного процесу є створення, впровадження і використання нових продуктів, технологій, форм організації.

Іншими вченими підкреслюється суспільна значимість тих змін, які можуть відноситься до інновації. У деяких формулюваннях поняття «інновації» результатом інноваційної діяльності вважається отримання певного ефекту (економічного, технічного, соціального, екологічного).

Так, П.І. Ратанін під інновацією розуміє «результат створення й освоєння принципово нового чи модифікованого засобу (нововведення), що задовольняє конкретні потреби» [19, с. 34], а низка російських економістів визначають інновацію як «новий спосіб задоволення потреб, що дає приріст корисного ефекту і, як правило, заснований на досягненнях науки і техніки» [20, с. 270].

Деяко іншим є визначення О.І. Дація, який розглядає інновацію як проведення зміни в техніці, технології, організації, екології, економіці, а також у соціальній сфері з метою отримання економічного ефекту на основі задоволення певних суспільних потреб [21, с. 11].

На нашу думку, основним спонукальним мотивом впровадження інновацій для більшості суб'єктів господарювання є виробництво конкурентоспроможної продукції з метою одержання прибутку. Однак в умовах конкуренції досягти бажаного результату можна при забезпеченні ефективності застосування науково-технічних, економічних, організаційних, соціальних та екологічних факторів.

Отже, залежно від об'єкта і предмета дослідження інновації можна розглядати як:

1) зміни (Й. Шумпетер, Ю. Яковец, М. Хучек, Ф. Валента, А. Пригожин, Л. Водачек, О. Водачкова, О. Дацій та ін.);

2) процес (Б. Твісс, Б. Санто, В. Лапіна, Ш. Тацуно, Т. Морозов та ін.);

3) результат (Р. Фатхутдінов, П. Ратанін, Г. Ковальова та ін.).

Відповідно до наших міркувань інновація – це нагромадження нових знань, втілених у наукових, економічних, технічних, організаційних, соціальних новинках з метою одержання суб'єктами господарювання прибутку на основі задоволення суспільних потреб.

Висновки. Таким чином, існуючі визначення інновації дозволяють трактувати дане поняття як новизну, будь-яку зміну, яка вноситься суб'єктом господарювання у власну діяльність із метою підвищення своєї конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Йохна М.А. Економіка і організація інноваційної діяльності: [навч. посібник] / М.А. Йохна, В.В. Стадник. – К.: Академія, 2005. – 400 с.
2. Санто Б. Инновация как средство экономического развития / Б. Санто; общая ред. и вступ. ст. Сазанова Б.В.; пер. с венг. – М.: Прогресс, 1990. – 296 с.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
4. Ионов М. Инновационная сфера: состояние и перспективы / М. Ионов // Экономист. – 1993. – № 10. – С. 62-67.
5. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер; общ. ред. и вступ. ст. Пенькова Е.М.; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1990. – 736 с.
6. Томпсон А.А. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа / А.А. Томпсон, А.Дж. Стрикленд. – [12-е изд.]; пер. с англ. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2002. – 928 с.
7. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твисс; авт. предисл. и науч. ред. К.Ф. Пузиня; сокр. пер. с англ. – М.: Экономика, 1989. – 271 с.
8. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент: [учебник для вузов] / Р.А. Фатхутдинов. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1998. – 600 с.
9. Ковалев Г.Д. Основы инновационного менеджмента: [учебник для вузов] / Г.Д. Ковалев; под ред. В.А. Швандара. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 208 с.
10. Водачек Л. Стратегия управления инновациями на предприятии: [монография] / Л. Водачек, О. Водачкова; авт. предисл. Рапопорт В.С.; сокр. пер. со словац. – М.: Экономика, 1989. – 167 с.
11. Яковец Ю.В. Ускорение научно-технического прогресса: теория и экономический механизм / Ю.В. Яковец. – М.: Экономика, 1988. – 335 с.
12. Пригожин А.И. Нововведения: стимулы и препятствия (Социальные проблемы инноватики) / А.И. Пригожин. – М.: Политиздат, 1989. – 271 с.
13. Лапин Н.В. Социальные аспекты управления нововведениями / Н.В. Лапин // В сб.: проблемы управленческих нововведений и хозяйственного экспериментирования. – Таллинн, 1981. – 231 с.
14. Хучек М. Социально-экономическое содержание инновации на предприятии / М. Хучек // Вестник Московского университета. Серия экономика. – 1995. – № 1. – С. 62-71.
15. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі: новаторство і підприємництво / П. Друкер; пер. з англ. В.С. Гуля. – К.: Україна, 1994. – 319 с.
16. Тацуно Ш. Стратегия – технополисы / Ш. Тацуно; общ. ред. и вступ. ст. В.И. Данилова-Данильяна; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1989. – 344 с.
17. Морозов Ю.П. Наукоемкие технологии и технопарки – высший этап реформирования экономики государства и регионов / Ю.П. Морозов // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 11. – С. 105-106.

18. Покропивный С. Инновационный менеджмент в рыночной системе хозяйствования / С. Покропивный // Економіка України. – 1995. – № 2. – С. 24-31.
19. Ратанин П.И. Инновационное предпринимательство в переходный период России к рынку / П.И. Ратанин. – М.: Известия, 1993. – 174 с.
20. Экономика предприятия: [учебник для вузов] / [Аврашков Л.Я., Адамчук В.В., Антонова О.В. и др.]; под ред. проф. В.Я. Горфинкеля, проф. В.А. Швандара. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 742 с.
21. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України: [монографія] / О.І. Дацій. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 428 с.